

Jubileumssymposium för Anne Holmen
40 års arbete med språk i utbildningssektorn
2023-11-02

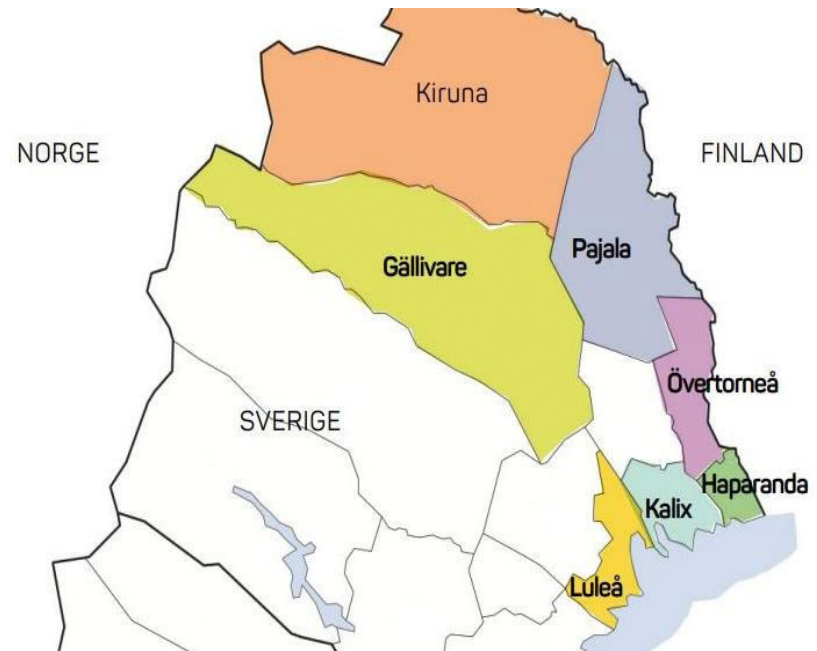

Den språkliga försvenskningprocessen bland meänkielitalande - utbildnings- och samhällsperspektiv

*Kenneth Hyltenstam
Centrum för tvåspråkighetsforskning
Stockholms universitet*

Meänkieli (= vårt språk)

- Ett av Sveriges fem nationella minoritetsspråk sedan år 2000 (tillsammans med: finska, jiddisch, romani, samiska)
- Förvaltningsområdet för meänkieli: Pajala, Övertorneå, Haparanda, Kalix, Kiruna och Gällivare. Även Luleå, Umeå och Stockholm.
- Antal talare: 25 000–40 000

Meänkieli varietet av finska/eget språk

- Tvåhundraårig särutveckling i nära kontakt med svenskan från 1809, då en finsktalande befolkning på den svenska sidan blev avskuren från finskan och finskans standardiseringsprocess i Finland.
- Utropades med beteckningen *meänkieli* internt som eget språk 1988.
- Meänkieli erkändes som eget språk av Sveriges riksdag 1999 i samband med beslut om ratificering av *Europarådets stadga om landsdels- eller minoritetsspråk*.

Rapport till Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset

Språkideologi och det ofullbordade språkbytet Den språkliga försvenskningen av det meänkielitalande området

Kenneth Hyltenstam och Linus Salö

https://komisuuni.se/wp-content/uploads/2022/10/hyltenstam-och-salo_webbversion_oktober-2022.pdf

Kontakt: kenneth.hyltenstam@biling.su.se; linus.salo@biling.su.se

Arbetsätt

- Publicerad kunskap: språk-, samhälls- och historievetenskaplig litteratur om det finsk-/meänkielispråkiga Norrbotten
- Visst arkivmaterial, debattmaterial, texter baserade på personliga erfarenheter

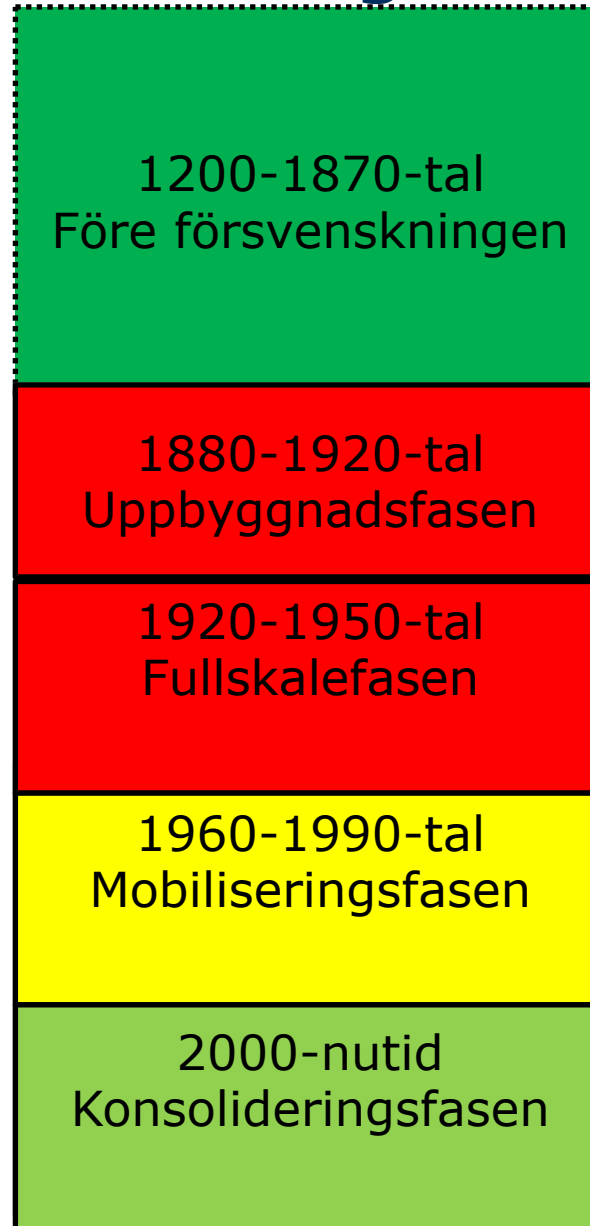
har granskats med en blick förankrad i

sociolingvistik, främst utifrån språkideologibegreppet, och flerspråkighetsforskning i alla dess dimensioner; ett brett spektrum av språkbytes- och språkbevarandefaktorer på alla sociala nivåer.

- Språkideologi
 - Allmänt spridda föreställningar eller idéer om språk och språkanvändning – ”sunt förnuft”, ej ifrågasatta.

Den språkliga försvenskningen – karaktäristik och kronologi

Ett (språk)politiskt och (språk)ideologiskt styrt skeende, när en i huvudsak finskspråkig befolkning över generationer blev alltmer tvåspråkig i finska och svenska, eller enbart svenskspråkig.

Före försvenskningen
1200-1870-tal

Försvenskningens tid
1880-1950-tal

Revitaliseringens tid
1960-nutid

Språkideologiskt motiverad kronologi – före, under och efter försvenskningens perioden

- Tiden före försvenskningen 1200–1870-tal
 - **Tolererande flerspråkighetsideologi**, religionen som sammanhållande kitt
- Försvenskningens tid 1880–1950-tal
 - Uppbyggnadsfasen: 1880–1920-tal
 - Fullskalefasen: 1920–1950-tal
 - **Enspråkighetsideologi**
- Revitaliseringens tid 1960–nutid
 - Mobiliseringsfasen: 1960–1990-tal
 - Konsolideringsfasen: 2000–nutid
 - **Statligt sanktionerad flerspråkighetsideologi med en underström av folkligt förankrad enspråkighetsideologi**

Enspråkighetsideologins manifestationer, Tornedalen

- Nationalistiska strömningar från 1870-talet fram till 1950-talet
 - *en nation–ett folk–ett språk*
 - rasbiologi
 - försvarsfrågan
 - upplevt hot från fennomaner, Ryssland
 - misstänkt illojalitet hos finsktalande på den svenska sidan om gränsen
 - en revisionistisk uppfattning att finskan bredd ut sig på svenskans bekostnad
 - en assimilationspolitik gentemot den finsktalande befolkningen med **flera politikområden** som verktyg.

Skola och arbetsstuga

- Målet var tvåspråkighet

”Någon sträfvan att utrota finska språket existerar icke, och allt tal härom beror på, att man missförstått de åtgärder som vidtagits för att sprida svensk språkkunskap.” (De Vylder 1902: 72)

- Förbud och bestraffning

”På en arbetsstuga blev de i grunden finsktalande barnens situation ännu mer utsatt än i andra sammanhang i och med att personalen där under dygnets alla timmar var strängt förbjuden att tala finska med barnen. Att bryta mot detta kunde leda till stränga reprimander för föreståndarinnorna och till husaga för barnen.” (Drugge 2009: 138)

- Skolöverstyrelsen utfärdade 1957 ett förbud mot att förbjuda eleverna att tala finska utanför lektionerna.

Konsekvenser för gruppens kunskapsinhämtande och synlighet

- Begreppet "epistemisk orättvisa" (Fricker 2007)
 - dels hur olika grupper i ett samhälle får tillgång till eller avskärmas från kunskap
 - dels hur olika gruppers erfarenheter och kunskaper blir framhållna respektive osynliggjorda

Epistemisk orättvisa – avskärmande från kunskap

- Unesco och Världsbanken om relationen mellan undervisningsspråk och kunskapsfattigdom
 - Unesco 1953: ”Det är axiomatiskt att det bästa instrumentet för att undervisa ett barn är via dess modersmål.” Idag förordar Unesco ”modersmålsbaserad flerspråkig undervisning”.
 - Världsbanken 2021: 37 % av elever i låg- och medelinkomstländer undervisas på språk som de inte förstår → kunskapsfattigdom.
- Forskningsempiri från Tornedalen saknas i stort men en mängd vittnesmål:

”Enbart svenska, de var så hårt hållna att enbart prata svenska. Men vad hjälpte det att de pratade svenska hela tiden? Man förstod något ord här och där, men fick aldrig något sammanhang. Så man satt i sin egen lilla värld, tappade koncentrationen och lärde sig ingenting.”
(Persson 2018: 47)

Epistemisk orättvisa- osynliggörande

- Den makthavande gruppens kunskapsmonopol: den underordnade gruppens kunskaper och erfarenheter ses som obefintliga, oviktiga, irrelevanta och därför inte värda att ta del av.
 - tornedalsk kultur och tornedalska kunskaper historiskt osynliga i skolan – i läromedel bl. a. – och i det svenska samhället i stort
 - försvenskningen av ortnamn och personnamn: ett osynliggörande av det historiska arvet

Konsekvenser för självkänsla

- En historisk skamidentitet via stigmatisering av tornedalskt språk och kultur – och motsvarande beundran av det svenska:
 - ”Vi beundrade de bybor som hade flyttat till södra Sverige, och bott där ett par år, när de återvände till byn under sin semester. Vi beundrade dem för att de brutit sig loss från dessa värdelösa omgivningar. Vi beundrade det sydliga tonfallet i deras tal. Vi beundrade dem när vi hörde hur svårt de hade att hitta orden i meänkieli – ett tydligt tecken på att de höll på att nå målet – att helt och hållet glömma bort det språket.” (Åhl 2007: 14)
- Motstånd: En ny etnisk medvetenhet, självkänsla och aktivism från 1970- och 1980-talen och starkt bland ungdomar idag.

Slutord:

- Försvenskningen drevs i ett samverkande system som genomsyrade flera politikområden
 - Försvarspolitik, kommunikationspolitik, skolpolitik, fostrans- och upplysningspolitiken, politiken kring näringar och naturresurser nyttjades i den språkpolitiska förändringen.
- Alla områdena förenades av den bakomliggande språkideologi som verkade i riktning mot språkbyte och språklig försvenskning.
- Men, försvenskningprocessen förblev ofullbordad.
 - Språket finns kvar – genom talarnas motståndskraft mot politiken.
 - Språket stöds av aktuell statlig språkpolitik – men denna i sin tur stöds inte i någon större utsträckning (och i minskande grad) språkideologiskt i samhället.